

- С. 96-107.
10. Там же.
11. Шафонский О.Ф. Черниговского наместничества топографическое описание. - К., 1851.
- С. 38.
12. Домонтович М. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Черниговская губерния. - СПб., 1865. - С. 407.
13. ДАЧО, Ф. 127, Оп. 3а, Спр. 3800, Арк. 2 - 4.
14. Указ Сената по вопросу об открытии в селах базаров по воскресным дням // Земский сборник Черниговской губернии. - 1899. - № 8. - С. 3-7.
15. Дихтяр Г.А. Внутрішня торгівля в дореволюційній Росії. - М., 1960. - С. 25-26; Струмилин С.Г. Очерки советской экономики. - М., 1926. - С. 249.
16. Кругляк Б.А. Розвиток капіталістичних форм внутрішньої торгівлі на Україні в 60-90-ті роки XIX ст. // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. - 1980. - Вип. 14. - С. 48-53.
17. Струмилин С.Г. Очерки советской экономики. - М., 1970. - С. 258.
18. Боханов К.Л. Российское купечество // История СССР. - 1985. - № 4. - С. 106-118.
19. Хромов П.А. Экономика России периода промышленного капитализма. - М., 1963. - С. 168-256.
20. Там же.
21. Шафонский О.Ф. Черниговского наместничества топографическое описание. - К., 1851.
- С.135.
22. Статистический взгляд на Черниговскую губернию. Торговля // Черниговские губернские ведомости. - 1847. - № 19. - С. 5.
23. ДАЧО, Ф.127, Оп. 55, Спр. 1351, Арк. 16.
24. Таблица складена за: Обзор Черниговской губернии за 1876 год: приложение к всеподданнейшему отчету Черниговской губернии. Чернигов. - 1877. - С. 32-33; за 1880 год. - Чернигов. - 1891. - С. 76; за 1893 год. - Чернигов. - 1894. - С.37-38; за 1896 год. - Чернигов. - 1897. - С. 47-48.
25. Миронов Б.И. Внутренний рынок России во второй половине XVIII - первой половине XIX вв. - Л., 1981. - С. 142.
26. Результаты исследования грузовых движений по дорогам Черниговской губернии Клауса А.А. // Земский сборник Черниговской губернии. - 1892. - № 11. - С. 273-315.
27. Підраховано за: Обзор Черниговской губернии за 1896 год: приложение к всеподданнейшему отчету Черниговской губернии. Чернигов. - 1897. - С. 32-33; ДАЧО, Ф. 127, Оп. 5, Спр. 1525, Арк. 3-96.
28. Там же.
29. ДАЧО, Ф. 127, Оп. 21, Спр. 2550, Арк.3; Оп.1, Спр. 10699, Арк. 1-2.
30. Ярмарки, торжки, базары // Календарь Черниговской губернии на 1892 год. - Чернигов. - 1891. - С. 54-82.

Валентин Коновальчук

СТОРІНКА З ІСТОРІЇ НОСІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ

Після відміни кріпосного права 1861 року перед Чернігівським земством постала проблема підвищення урожайності селянських наділів як головного виробника хліба. Це питання виникає відразу після заснування Чернігівського губернського земства, але практично протягом 20-х років нічого не було зроблено. Це пояснювалось тим, що основна частина землі залишалась у поміщиків, які не мали можливостей, а то й бажання щось змінити. І лише в 1896 році з ініціативи членів Ніжинського земства, а саме місцевих поміщиків Руссо де Жевона та відомого російського художника Миколи Ге, який володів у межах Ніжинського повіту хутором поблизу Івангорода, було створене місцеве сільськогосподарське товариство.

Ми повертаємося до історії цього товариства лише тому, що результати його діяльності відіграли важливу роль у заснуванні Носівської дослідної станції. Одне

слово, без першого не було б другого, а друге підтвердило необхідність Ніжинського с/г товариства і закріпило його на чітких наукових засадах.

Одним із перших заходів цього товариства було запрошення агрономів на Ніжинщину і закладання дослідних полів, на яких практично вирощувались і запроваджувались нові сільськогосподарські культури. Діяльність товариства і привела до єдино правильної думки про те, що для розвитку сільського господарства в нашому регіоні потрібен науковий підхід. Тож до 1911 року постало питання про створення великої науково-дослідницької станції, досвід якої дозволив би кардинально змінити розвиток землеробства в регіоні.

Цьому питанню було присвячено засідання губернського земства, на якому констатовалося: «... Південна лісова частина Чернігівської губернії майже винятково землеробська і являється житницею всієї губернії. Але не дивлячись на все це, техніка землеробства стоїть дуже низько, так як середній збір головного хліба - озимого жита складає в найбільш родючих повітах Козелецькому, Ніжинському, Борзнянському і Конотопському всього близько 42-45 пудів з десятини»¹. Тут же давались пояснення такій низькій урожайності: «Не дивлячись на те, що ґрунти Чернігівської губернії не бідні на корисні речовини, достатньо опадів і плюс до цього гарний клімат, але все-таки урожайність була дуже низькою»². Спочатку Ніжинське земство, аналізуючи стан справ, прийшло до висновку, і дуже правильного, що причина цього така: «...техніка землеробства дуже несучасна, дослідних полів дуже мало...»³. Далі знову ж таки на результатах наукових досліджень робився висновок, що досвід Полтавської губернії зовсім не підходить для Чернігівщини, оскільки «ґрунти перехідної полоси чорнозему відрізняються значною строкатістю і відрізняються від ґрунтів найближчих дослідних полів»⁴. Тим більше, що в Чернігівській губернії багато уваги приділялося вирощуванню спеціальних культур. У першу чергу, тютюну, конопель, квасолі та льону. При цьому треба відзначити, що наш тютюн був одним з кращих в Росії. Підсумувавши все це, Чернігівське земство приймає рішення про створення на Ніжинщині самостійної сільськогосподарської організації. При цьому враховувались важливі фактори, зокрема: «...населення півдня Чернігівської губернії тримається за землю та землеробство, і саме прагне покращити с/г»⁵. У 1910 році Чернігівські земські збори ухвалили через рік розпочати організацію мережі дослідних полів з наступним виходом на великі господарства, які повинні були обслуговувати 1300000 десятин ґрунтів Чернігівської губернії. Але де заснувати цю станцію? Якщо спочатку говорилось про південь губернії, то при вивченні питання з'ясувалося, що на півдні можуть виникнути значні труднощі, адже: «... лісові ґрунти губернії бувають м'якими блюдцями, а відрізнні володіння удобрені порівняно мало»⁶.

Як не парадоксально, але все це вирішило питання на користь Ніжинської та Козелецької управи, до складу якої входила і Носівщина. Тому рішення Чернігівської земської управи було одноголосним: «...найкращою за технічними умовами дослідного поля є земська ділянка 28 десятин, яка знаходиться на кордоні Носівських дач та прилягаюча до земства ділянка 48 десятин, які належать Носівському поміщику Шаулі».

Вибір на цю ділянку випав не випадково.

По-перше, вона підходила за видом ґрунтів, які на всій ділянці були дуже однорідними і ніколи не удобрювалися. До того ж рельєф, як було вказано в акті обстеження, «дуже спокійний».

По-друге, ця ділянка розміщена майже в центрі південних лісових фунтів, біля залізничного полотна за 8 верств від найбільшого спеціального містечка Носівка. Одне слово, в 1912 році практично було вирішено, а 31 грудня 1912 року Височайшим наказом на відчуження із суспільного володіння землі губернського земства були передані для будівництва Носівської дослідної станції. З початку 1913 року будівництво розпочалося.

Перш за все, ще взимку губернська управа приступила до вирубування казенного лісу поблизу Нікольського лісництва, в районі станції Дарниця,

який перевозили до місця призначення. Розпочалося будівництво основних споруд станції, а саме дерев'яних приміщень, де зберігався урожай 1913 року, будинків для керівників, казарм для робітників. До 1914 року залишилося звести ряд приміщень для робітників станції. Крім того, були побудовані трубчастий колодязь на 300 відер води, залізнична платформа для зупинки пасажирських поїздів. На все виділили 2370 рублів. Наступним кроком до створення дослідної станції було заснування хімічної лабораторії, яка коштувала земству 3200 рублів: щорічне утримання - 19 тис. 500 руб., хіміку - 2000 руб., працівникам лабораторії - 300 руб., на матеріали для хімічної лабораторії - 200 руб.

У 1913 році було проведено додатковий аналіз урожайності, і одночасно більша частина поля відведення під випробовування мінеральних добрив. Згідно з постановою 1913 року, було побудовано хімічну лабораторію, котра почала роботу в 1914 році. Важливою справою, якою починає займатися Носівська станція, було запровадження тютюнових плантацій. Для цього запросили спеціаліста Ренського. Він провів спеціальні випробовування, які з'ясували, що цей район дуже сприятливий для вирощування тютюну. На це в 1913 році було виділено 6700 рублів. А взагалі в 1914 році на утримання станції виділялось 11600 рублів.

Це один бік діяльності станції.

З 1914 року постало питання про забезпечення дослідної станції гноєм, адже головне завдання дослідного поля - перевірка дії органічних добрив. Потрібно було привезти 7 тис. пудів гною. З цією метою було вирішено тримати 10 корів з молодняком і закладати корівники. Для цього необхідні були кошти: на утримання однієї корови - 100 руб., на догляд - 35 руб., амортизація - 10 руб. Разом 145 рублів. При цьому підраховувались прибутки, (від однієї корови в рік - по 1500 літрів молока, по 75 коп. за літр), які повністю покривали витрати.

На чолі станції стояв С.П.Кульжинський, майбутній видатний російський агроном, який багато уваги приділяв розподілу насіння по всій губернії і Україні. Зокрема, озимого жита «Полтавка» було продано 274 пуди, шведського селекційного вівса «Лігово-2» - 1040 пудів. Хімлабораторія провела дослідження ґрунтів Макіївського та Носівського дослідних полів для з'ясування балансу азоту і фосфору та закладання нових тютюнових плантацій.

Проводились дослідження з городництва та продажу насіння населенню, випробування нових сільськогосподарських машин.

І зовсім нове в 1916 році при Носівській станції була організована ферма великих білих свиней. Це стало поштовхом до розвитку свинарства в Чернігівській губернії.

До 1917 року дослідна станція досягла таких значних результатів, що навіть пережила період громадянської війни. Діяльність Носівської сільськогосподарської дослідної станції збагатила аграрну науку важливими дослідженнями. Вона функціонує і в наш час.

Джерела та література:

1. Філія ДАЧО у м. Ніжині. Ф. 1343. - оп. 1. Справа 3. Арк. 2.
2. Там же. Справа 4. - Арк. 4.
3. Там же. Справа 5. - Арк. 1.
4. Там же. Справа 5. - Арк. 5.
5. Там же. Справа 6. - Арк. 4.
6. Там же. Справа 7. - Арк. 2.